

Tula, het goede doen met de goede redenen

R.D. Eugène Boeldak, 22 september 2023

Inleiding

In dit artikel belicht ik de uitzonderlijke moed en blijk van leiderschap van Tula vanuit het gezichtspunt of perspectief van *ethisch leiderschap*. Ter inleiding bespreek ik ethisch leiderschap en de kenmerkende waarden binnen ethiek als oriëntatie voor moreel gedrag. De kernboodschap ligt in de duiding van de ethische waarden die Tula in woord en daad liet zien en het voorbeeld dat hij voor mensen in de 21^e eeuw kan zijn. Op 19 en 20 augustus 2023 heb ik in Den Haag resp. Amsterdam een lezing gehouden getiteld 'Tula, gids in ethisch leiderschap'. Dit artikel is een bewerking en uitbreiding van deze lezingen.

Ethisch leiderschap

Ethisch leiderschap wordt omschreven als 'het aantonen van normatief gepast gedrag door middel van persoonlijke acties, interpersoonlijke relaties, het promoten van dergelijk gedrag bij volgers door middel van tweerichtingscommunicatie, versterking en besluitvorming'.ⁱ

Volgens Jayson Darbyⁱⁱ is er sprake van ethisch leiderschap wanneer een leider gedrag vertoont in overeenstemming met erkende ethische principes en waarden (gepast gedrag in woorden en daden). Allereerst beschikken ethische leiders over een moreel kompas. Zij tasten niet alleen de omgeving af, maar hebben zelf een sterk ontwikkelde visie op wat goed en slecht is. Ze hebben een duidelijk richtingsgevoel voor wat er beter kan en moet. Ethische leiders beschikken bovendien over moed. Ze weten niet alleen dat het anders moet en kan, maar ze *doen* het ook anders. Zij beschikken over het doorzettingsvermogen en het lef om dat te doen waar anderen zouden opgeven. Waar de rest zwijgt, gaan zij door en eisen ook de verantwoordelijkheid op.

Muel Kaptein omschrijft ethisch leiderschap als volgt: 'Uiteindelijk gaat het bij ethisch leiderschap om mensen die laten zien dat zij niet het product zijn van hun omgeving, maar in staat zijn zelf een omgeving te creëren waarin zij het goede en het beste uit zichzelf kunnen halen, en uit anderen.'ⁱⁱⁱ

Ethiek is gestoeld op waarden die worden geconcretiseerd in normen (geschreven en ongeschreven richtlijnen en regels). Waarden kun je omschrijven als de positieve idealen waarnaar een mens, groep of organisatie streeft. Bij ethisch gedrag ben je je bewust van je waarden. 'Ethisch gedrag betekent dat je -vanuit je waarden- bewust voor bepaalde normen kiest, die naleeft en erachter staat. Niet omdat het moet of loont, maar omdat je het zelf vindt en op die manier wilt.'^{iv} Ethisch gedrag kun je verantwoorden, is uitlegbaar en geen onderbuikgevoel of intuïtie. Ethiek is kort omschreven: *Het goede doen met de goede redenen*.^v

Leiderschap wordt meestal omschreven als 'een beïnvloedingsproces, waarbij de leider ervoor zorgt dat de volgers dingen willen en doen die ze anders niet zouden doen.'^{vi} Een leider ontwikkelt een visie, formuleert een (nieuw) doel en krijgt anderen mee in het nastreven hiervan.

Leiderschap in ethiek gaat verder dan het basale ethisch denken en handelen van het individu. Van leiderschap in ethiek is er sprake wanneer een persoon of instantie, 'gedreven vanuit zijn waarden, nieuwe normen stelt waarin hij anderen meekrijgt. Een leider in ethiek stelt een norm die verder gaat dan wat op dat moment veelal wordt gehanteerd. Een leider in ethiek is

grensverleggend en baanbrekend.^{vii} Het gaat hierbij om het neerzetten van een nieuwe ethische norm.

De kernpunten van leiderschap in ethiek kunnen als volgt worden samengevat:^{viii}

- Leiderschap in ethiek kan zich uitstrekken van een individuele leidinggevende of medewerker tot een heel bedrijf of hele sector.
- Het gaat verder dan zich houden aan de huidige moraal. Er wordt een nieuwe norm gesteld: proactief, grensverleggend, innovatief. Het gaat niet alleen om dingen niet doen die anderen (nog) wel doen, maar juist ook om dingen doen die anderen (nog) niet doen.
- Het betekent niet alleen dat iemand zich ethisch gedraagt, maar vooral ook dat anderen daarin volgen. De volgers passen hun gedrag aan de nieuwe ethische norm aan.
- Het gaat niet alleen over revolutionaire veranderingen. Een medewerker die het in zijn/haar team bijvoorbeeld voor elkaar krijgt dat er geen discriminerende grappen meer worden gemaakt, kan ook als leider in ethiek worden gezien.

Ethiek wordt binnen de wetenschap als één van de vijf oriëntaties voor moreel gedrag beschouwd. De vier andere oriëntaties zijn egoïsme, legalisme, conformisme en altruïsme. Tabel 1 geeft een overzicht van de kenmerken daarvan. In de praktijk kunnen oriëntaties door elkaar lopen; er zijn 'grijze' overgangsgebieden. Maar het onderscheid helpt om een analyse te maken: Welke oriëntatie heb jijzelf? En ook: welke oriëntatie zou je willen hebben?

Oriëntatie voor moreel gedrag	Bron	Overwegingen	Vraag
Egoïsme	Eigen belang	Genot, gewin, continuïteit	Wat levert mij het meeste op?
Legalisme	Wetten en regels	Boetes, rechtspraak	Wat eisen wetten en regels van mij?
Conformisme	Verwachtingen van anderen	Reputatie, acceptatie	Wat verwachten anderen van mij?
Ethiek	Afgewogen belang	Geweten en algemeen belang	Wat is voor alle betrokkenen het beste?
Altruïsme	Alleen belang van anderen	Liefde, opoffering	Waarmee zijn anderen het meest geholpen?

Tabel 1. Kenmerken van de vijf oriëntaties voor moreel gezag

Bij ethisch denken en handelen horen onder andere de volgende waarden.^{ix}

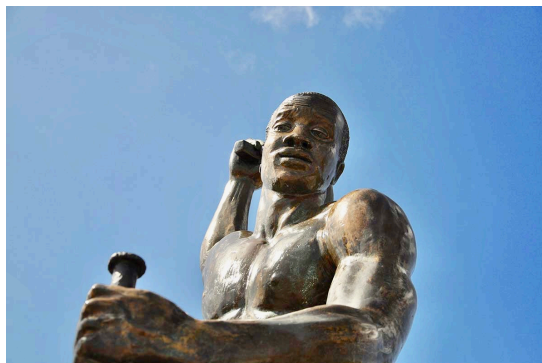
Vrijheid	Vrijheid tot willen en vrijheid om de wil te realiseren.
Gelijkheid	De basis van ons overleven en geluk. Mensen die ongelijk behandeld worden (discriminatie) voelen zich niet gelukkig en dragen minder bij aan de groep of het land.
Rechtvaardigheid	Rechtvaardig handelen en dat van anderen vragen, schept een omgeving waarin belangrijke zaken openlijk besproken kunnen worden.
Eerlijkheid	Hoe mensen met elkaar omgaan en verwachten behandeld te worden. Geen plaats voor vriendjespolitiek. Ook bij het disciplineren mensen met dezelfde fout op dezelfde manier bestraffen.
Verantwoording	Rekenschap afleggen. Verantwoordelijkheid nemen voor slechte beslissingen en fouten.
Vertrouwen	Vertrouwen geven en verwachten dat de mensen om ons heen vertrouwen hebben is cruciaal voor het leveren van goed werk.
Respect	Van mening kunnen verschillen met de ander, maar wel respect tonen voor diens wensen, gevoelens en rechten. Iemand in zijn waarde laten (waarderen).
Integriteit	Handelen overeenkomstig wat moreel is, met aandacht voor wat anderen vinden, maar primair overeenkomstig wat ethisch is op basis van redelijke argumenten.

Tabel 2. Enkele waarden van ethisch handelen

Tula, leider in ethiek in 1795

Op woensdag 19 augustus 1795 (228 jaar geleden) kregen Tula, Bastiaan Carpata en andere vrijheidsstrijders op plantage Port St. Marie 's-avonds bezoek van pater Jacobus Schinck, een Franciscaner pater die kwam bemiddelen namens gouverneur Johannes de Veer (1738-1796). Deze ontmoeting vond plaats nadat Tula (kapitein Rigaud) en een veertig- tot vijftigtal tot slaaf gemaakten maandagochtend 17 augustus 1795 weigerden aan het werk te gaan. Plantage-eigenaar Caspar Lodewijk van Uytrecht vroeg driemaal naar de reden van de weigering. Hij kreeg geen antwoord en stelde daarom voor dat de werkweigeraars zich tot de gouverneur zouden richten. Hierna bevrijdden de werkweigeraars een aantal opgesloten tot slaaf gemaakten en trokken op naar plantage Sta. Cruz, waar meer tot slaaf gemaakten zich, geleid door Bastiaan Carpata, bij hen aansloten. Daarna trok de groep naar plantage Port St. Marie.

Ook een aantal tot slaaf gemaakten van onder andere de plantages Zorgvlied, Savonet, Wacawa, San Heronimo sloten zich aan. Dinsdag 18 augustus wisten de opstandelingen het eerste detachement soldaten van de Koloniale Raad op Port St. Marie te verslaan en terug te dringen. Een grotere troepenmacht onder leiding van kapitein-commandant Van Westerholt trok in de middag van 19 augustus naar deze plantage. Pater Jacobus Schinck had zich bij de Koloniale Raad aangemeld om de opstandelingen (bekeerd tot het katholicisme) aan te horen, waar mogelijk klachten weg te laten nemen en hen namens de gouverneur pardon aan te bieden. Hij stelde een relaas (verslag) op van zijn ontmoeting met Tula en de andere vrijheidsstrijders op woensdag 19 augustus 1795.

Het relaas van het gesprek tussen Tula en pater Schinck biedt een inkijk in de doelen en motivatie van de leiders van de opstand tegen slavernij. Bijzonder veelzeggend zijn de volgende citaten. Tula's woorden en daden geven ons inzicht in de waarden, beginselen of principes van waaruit Tula (en Carpata) handelde(n).

Citaat 1

Tula: *"Wij zijn al te zeer mishandelt, pater, wij zoeken niemand kwaad te doen maar zoeken onze vrijheid, de fransche negers hebben hunne vrijdom bekoomen, Holland is ingenomen door de franschen, vervolgens moeten ook wij hier vrij zijn."*

Pater Schinck: "ik antwoorde hem dat in Holland onze overigheid woonde, en dat wij aan die overigheid moesten gehoorzamen, waar op hij Toela antwoorde",

Tula: *als 't zoo is, waar blijven dan de hollandsche scheepen?*

Citaat 2

Pater Schinck: "Ik bleef dan alleen in de kamer, met nog twee gevangene ruiters den heer van der Grijp en Thielman, en capt. Toela die op deze volgende wijze in [onzer] aller presentie begon te redeneeren;

Tula: *"Heer pater, koomen alle menschen niet voort uit een vader Adam en Eva? Heb ik kwalijk gedaan dat ik 22 van mijne medebroeders verlost hebbe uit de boeijens, waar in zij onregtvaardig geworpen waren? Heer Pater de fransche vrijheid heeft ons gediend tot torment; als iemand van ons gestraft wierd, wierd hem telkens tegengeworpen, gij zoekt ook uw vrijheid? Een werd ik vastgebonden, ik riep zonder ophouden om genaade voor een armen slaaf, tot ten laatsten losgemaakt zijnde, golfde 't bloed uit mijne mond, ik wierp mij op mijn knien, en riep tot God; O Goddelijke Majesteit! O Suijverste Geest! Is 't dan Uwen wil dat wij zoo mishandelt worden!*

Ach Pater men draagt meer zorg voor een beest, als een beest een been breekt 't word geneezen."

Citaat 3

Pater Schinck: "Men bragt mij coffi, en een neger genaamd Basiaan Carpata kwaam bij mij, dat hij een paard voor mij had laten zadelen en hij wilde absoluut niet dat ik te voet zoude te rug gaan ik nam dan afscheid van capt. Toela, en vraagde hem wat rapport ik zoude geven aan den Achtbn Heer Gouverneur en Raaden;

Tula: *"Wij verlangen niets anders als onze vrijheid."*

Welke waarden van ethisch leiderschap liet Tula in woord en daad zien?

Vrijheid	Tula vertelde pater Schinck tweemaal dat de opstandelingen niets meer dan hun vrijheid wensten. Vanuit informatie over de Franse en de Haïtiaanse revolutie en de Franse inlijving van Holland verkondigt Tula een visie en doel: vrijheid voor alle mensen.
Gelijkheid	Tula vraagt de pater: komen alle mensen niet voort uit één vader Adam en Eva? Als iedereen een kind van Adam en Eva is, zijn alle mensen dan niet gelijk?
Rechtvaardigheid	Tula vraagt genade en roept God aan voor zichzelf en andere gestraften, vanuit zijn geloof in God. Hij bekritiseert dat er meer zorg is voor beesten dan voor tot slaaf gemaakten. Hij bevrijdt 22 tot slaaf gemaakten uit de boeien, omdat hij vindt dat zij onrechtvaardig worden behandeld.
Eerlijkheid	Tula vertelt pater Schinck dat hij 22 tot slaaf gemaakten heeft bevrijd, wat eigenlijk strafbaar was.
Verantwoording	Tijdens drie verhoren van Tula door fiscaal Pieter Theodorus van Teylingen zegt Tula dat hij verantwoordelijkheid draagt voor de leiding van de opstand en dat de orders van hem kwamen. ^x
Vertrouwen	Tula zegt tweemaal tegen pater Schinck dat zij niemand kwaad willen doen en alleen om vrijheid vragen. Een beroep op het vertrouwen van de pater.
Respect	Tula toont geen slaafse neerbuigendheid, maar wel respect tegenover pater Schinck (snuifdoos, een slaapkamer met de bijbel, paard voor de terugreis) en tegenover officier commandant Van Westerholt (Ser'i Neger/Fontein). ^{xi}
Integriteit	Tula geeft argumenten voor de strijd om vrijheid, gelijkheid en gerechtigheid en stelt het denken en handelen van de koloniale raad ter discussie.

De bijzonderheid van Tula ligt onder meer daarin dat hij eigenschappen van ethisch leiderschap liet zien in een tijd waarin het concept en de definitie van ethisch leiderschap nog niet bestonden.

Leiderschap in ethiek in de 21^e eeuw

Het kolonialisme en de slavernij hebben structuren en ideeën achtergelaten die de nabijheid van het slavernijverleden voor velen voelbaar houden. Pijnlijke persoonlijke ervaringen bevestigen de erfenis van de slavernij steeds opnieuw (ervaringen van institutioneel racisme). De uitwerking en doorwerking van slavernij in gekoloniseerde samenlevingen en Nederland waren niet alleen politiek, bestuurlijk of economisch van aard, maar bijvoorbeeld ook juridisch, religieus, sociaal, cultureel, psychologisch en zelfs fysiek.^{xii} Racisme, discriminatie en uitsluiting op basis van afkomst en huidskleur kennen de meeste nazaten uit eigen ervaring, zowel in de Cariben als in Nederland.

Rond de eeuwwisseling begonnen sociale wetenschappers te zoeken naar manieren waarop onrecht in het verleden erkend kon worden zodat het kon bijdragen aan het realiseren van gelijkwaardig burgerschap voor gemarginaliseerde groepen.^{xiii}

Mensenrechtenwetenschappers ontwikkelden het concept '*transformative justice*' (transformerende gerechtigheid), dat historisch onrecht op een systemische manier benadert: 'het zoekt naar een vorm van participatie die slachtofferschap betreft en transformeert'. Uitgangspunt hierbij is dat herstelmaatregelen alleen herstel kunnen bevorderen als deze de gemarginaliseerde groepen centraal stellen en gelijkwaardig burgerschap creëren.

Wetenschappers onderscheiden vier vormen van rechtvaardigheid:

1. *Reparative justice*: herstelbetalingen van een specifieke schade in het verleden, dat veroorzaakt is door een bepaalde handeling (herstellende gerechtigheid);
2. *Restorative justice*: het herstel van de relatie tussen alle betrokkenen (herstelrecht);
3. *Civic justice*: een breder idee van gelijkheid met betrekking tot participatie en inclusie in de samenleving (burgerlijk recht);
4. *Socio-economic justice*: sociaal-economische rechtvaardigheid.

Wanneer we vanuit deze vier vormen van rechtvaardigheid de Nederlandse slavernijdiscussie bekijken, dan zie we dat de betrokken groepen uit het Caribisch gebied en Suriname *civic justice* en *socio-economic justice* nastreven, door misrepresentatie, discriminatie en racisme op institutioneel niveau tegen te gaan.

De Nederlandse overheid richt zich daarentegen meer op *reparative justice* en *restorative justice*, een wat nauwe slachtoffer/dadergerichte aanpak, waarin wangedrag en schade wordt benoemd, maar waarin herstel vooral gericht blijft op de meer symbolische aspecten, zoals het aanbod van Mark Rutte van december 2016 van onder andere een essaywedstrijd voor kinderen en een website over het slavernijverleden.

Duidelijk is dat nazaten van tot slaaf gemaakten een andere, verder gaande vorm van rechtvaardigheid nastreven na 250 jaren Nederlandse slavernij en in totaal 410 jaar ontkennen van een misdaad tegen de menselijkheid. Het Tien Punten Plan van de Reparations Commission van de Organisatie van Caribische Landen (CARICOM, 2014) voor 'reparatory justice' van 2013, dat gericht is aan de voormalige slavennaties in Europa, kan vanwege haar bredere kijk op uitwerking en doorwerking van het koloniaal en slavernijverleden ook in Nederland een bruikbaar referentiekader voor de dialoog en de onderhandelingen bieden.

In haar publicatie^{xiv} van 20 september 2023 blikt de CARICOM Reparations Commission terug op 10 jaar belangenbehartiging en bewustwording omtrent reparaties. Zij meldt daarin een aantal wapenfeiten zoals a) de steunbetuiging van het UN Permanent Forum of People of African Descent aan het Tien Punten Plan in Geneve in december 2022, b) het opstellen van een Tien Punten Actieplan door de NAARC in New York, dat gebaseerd op het Tien Punten Plan van CARICOM en c) het opzetten van reparatiecommissies of belangengroepen in Nederland, Brazilië, Colombia, Canada en het Verenigd Koninkrijk.

In de afgelopen twintig jaar zijn de opvattingen over erkenning en herstel van het historisch onrecht van de slavernij sterk veranderd. Deze verandering is primair te danken aan de acties

en stemmen van de nazaten van de tot slaaf gemaakten uit Suriname, de Cariben en Indonesië in Nederland. In de huidige strijd om bewustwording, erkenning, herstel en heling van het koloniale en slavernijverleden is meer dan ethisch leiderschap nodig bij veranderaars, ongeacht hun maatschappelijk positie of rol. Nodig is *leiderschap in ethiek!*

De morele opgave: oriëntatie en condities

Net als op alle andere levensterreinen geldt ook in de strijd om bewustwording, erkenning, herstel en heling van de misdaden tijdens het kolonialisme en de slavernij dat wij ons bewust zijn vanuit welke morele oriëntatie individuen, belangengroepen en -organisaties werken.

De cultuur van een groep, organisatie of samenleving zijn de waarden en normen die leden met elkaar delen. De cultuur kan benaderd worden vanuit de vijf verschillende morele oriëntaties, zoals we in tabel 1 zagen. Deze oriëntaties kunnen uiteraard deels door elkaar lopen.

Naast oriëntaties kan de cultuur worden aangeduid aan de hand van *condities* die positief werken voor *ethisch* gedrag. Boschma en Kaptein^{xv} onderscheiden de volgende goede condities voor ethisch gedrag binnen en vanuit groepen of organisaties:

- helderheid van ethische verwachtingen
- bespreekbaarheid van ethische dilemma's
- voorbeeldgedrag van leidinggevenden
- betrokkenheid van leden/deelnemers
- uitvoerbaarheid van gewenste ethiek
- transparantie ten aanzien van (on)ethisch gedrag
- onderlinge aanspreekbaarheid
- waardering van ethisch gedrag & sanctionering van onethisch gedrag.

Tula vertoonde ethisch leiderschap en was bovenal een leider in ethiek in 1795: hij zette namelijk met argumenten en daden een nieuwe ethische norm neer.

Tula kan, hoewel hij er niet in geslaagd is vrijheid, gelijkheid en gerechtigheid te realiseren, met recht beschouwd worden als een lichtend voorbeeld voor leiderschap in ethiek toen en voor alle tijden! Laten wij minstens *ethisch leiderschap* en het liefst *leiderschap in ethiek* tonen in onze strijd om vrijheid, gelijkheid en gerechtigheid binnen het Nederlands Koninkrijk.

Referenties

ⁱ Boxman, Rutger, 9.

ⁱⁱ Darby, Jayson.

ⁱⁱⁱ Kaptein, Muel. Ethisch leiderschap

^{iv} Boschma, Eppy & Muel Kaptein, 10

^v Boer de, Hans en Straalen van, Michaël, Leiderschap in ethiek, Voorwoord

^{vi} Boschma, Eppy & Kaptein, Muel, 14

^{vii} Boschma, Eppy & Kaptein, Muel, 14-15

^{viii} Boschma, Eppy & Kaptein, Muel, 19

^{ix} Knmg.nl/advies&richtlijnen en Zelforganisatiefabriek.nl/watzijnmijnwaarden

^x Paula, A.F., 186-7, 199.

^{xi} Hartog, J. 116 e.v.

^{xii} Allen, R.M. e.a., 19

^{xiii} Allen, R.M. e.a., 95-105

^{xiv} CARICOM, 20 september 2023

^{xv} Boschma & Kaptein, 55-56

Geraadpleegde bronnen

- Allen, Rose Mary e.a. (red), Staat en slavernij, 2023
- Boschma, Eppy & Muel Kaptein (RSM- EUR), Leiderschap in ethiek. Inspiratie voor een baanbrekende ethiek in bedrijven, 2015
- Boxman, Rutger, Het morele leiderschapskompas. Een onderzoek naar de moraliteit in leiderschap. Master thesis RSM – EUR, 2021
- CARICOM Reparations Commission attributes recent progress to strategic partnerships, 20 september 2023
- Darby, Jayson, Wat is ethisch leiderschap. Attributen, kenmerken en voorbeelden, 2023
- Jordaan, Han, Slavernij en vrijheid op Curaçao, 2013
- Hartog, Johannes, Tula. Verlangen naar vrijheid, 1973
- Heijer den, Henk, Nederlands slavernijverleden. Historische inzichten en het debat nu, 2021
- Hoog de, L., Van rebellie tot revolutie, 1983
- Kaptein, Muel, Ethisch leiderschap gevraagd. Managementsite, 3 april 2013
- Knmg.nl/Advies&Richtlijnen
- Paula, A.F., 1795 De slavenopstand op Curaçao. Een bronnenuitgave van de originele overheidsdocumenten, 1974
- Rego do, Charles, Sklabitut i rebellion, 1795
- Schinck, Johannes, Relas aan de Raad van Curaçao, 1795
- Zelforganisatiefabriek.nl/watzijnmijnwaarden